

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บ้านวังขุมเงิน ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มและการรวมกลุ่ม
3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างการรวมกลุ่มและพัฒนาชุมชน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรมชุมชน เป็นปฏิริยาการตอบสนองของประชาชนในรูปแบบต่างๆ ที่พยายามแก้ไขปัญหของตน การตอบสนองที่ได้รับผลสำเร็จ ก็จะเก็บรักษาเอาไว้ ทั้งในรูปแบบของแนวคิดและแนวปฏิบัติ รวมทั้งมีกระบวนการสืบทอดให้รูปแบบการตอบสนองนั้นยืนยาวต่อไปในชั้นลูกหลาน และเป็นประโยชน์สำหรับชุมชน อันประกอบด้วย ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ พิธีการ ธรรมเนียมประเพณี เมื่อพิจารณาในแง่นี้ วัฒนธรรมก็คือความรู้สึกร่วมกันและการปฏิบัติของชุมชน มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาจากชีวิตของเขา จึงอาจจะกล่าวได้ว่า “ชีวิตของวัฒนธรรม คือ ชีวิตของมนุษย์นั่นเอง” ซึ่งครอบคลุมถึงวิถีชีวิต การทำมาหากิน และระบบเศรษฐกิจ (กาญจนา แก้วเทพ, 2538, หน้า 71)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537, หน้า 139 -141) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ วิญญาณของชุมชน เป็นระบบคิด ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ที่ชุมชนตั้งไว้ กลั่นกรองและสืบทอดต่อกันมา วัฒนธรรมเกิดจากธรรมชาติแวดล้อมของชุมชน และเกิดจากประวัติศาสตร์ของชุมชน เป็นวิญญาณที่เกิดมาจากชุมชนเอง ซึ่งเป็นบทสรุปของชุมชนนั่นเอง

วัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านของไทย มีลักษณะสำคัญคือ

1. ให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน
2. ให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัว เครือญาติ
3. ชาวบ้านที่เปี่ยมด้วยน้ำใจ ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ถือเป็นพี่น้องกัน

มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

สุรวุฒิ ปัดไธสง (2545, หน้า 13 - 16) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนว่ามีลักษณะเป็นองค์รวม เป็นพลวัตร วัฒนธรรมในแต่ละมิติ แต่ละส่วนจะเชื่อมโยงภายในระหว่างกัน และกับระบบภายนอกเป็นเนื้อเดียวกันอย่างแยกไม่ออก และมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามบริบทและเวลา ซึ่งสามารถแยกออกเป็นประเด็นดังนี้

1. วัฒนธรรมที่เป็นระบบความเชื่อ และแบบแผนความประพฤติปฏิบัติ ความสัมพันธ์นี้เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างหมู่บ้านที่มีความเป็นชนชั้นน้อย มีความใกล้ชิด มีความเป็นพี่น้องสูง คนแทบรู้จักกันหมด ฉะนั้นความสัมพันธ์จะเป็นแนวราบเป็นอุปถัมภ์ ค้ำจุนกันและกัน มีความเอื้ออาทร เอื้อเพื่อเพื่อน

2. วัฒนธรรมที่เป็นระบบคิด ความเชื่อ เป็นวัฒนธรรมถูกสร้าง โดยคนในชุมชนในสังคมและบริบทของตนเอง วัฒนธรรมเกี่ยวกับระบบความคิด ความเชื่อนี้มักผูกโยงกับพิธีกรรมหรือระบบสัญลักษณ์ เช่น ชาวนาเชื่อว่าการทำนาจะให้ผลดีต้องมีเทพข้าว คือแม่โพสพมาคุ้มครองข้าวในนา ดังนั้นชาวนาจึงต้องทำพิธีไหว้แม่โพสพก่อนลงมือทำนา โดยต้องมีการสืบสาน ถ้ายทอด หรือผลิตข้าว ซึ่งชาวบ้านมักทำผ่านพิธีกรรมตามโอกาส

3. ประเพณี เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน ชาวบ้านต้องยึดถือตามบรรพบุรุษ จะมีหลักการทางศาสนา หรือหลักปฏิบัติทั่วไป ที่จำเป็นต่อชีวิต เป็นตัวกำกับอยู่ เช่น ชุมชนที่เป็นชาวพุทธ จะมีประเพณีแห่เทียนพรรษา เพื่อกระตุ้นให้คนทำบุญ

4. ความรู้ของชุมชน ชาวบ้านผลิตมาเพื่อสร้างสรรชุมชนให้ดำรงอยู่ ซึ่งจะเชื่อมโยงสัมพันธ์กับทุกมิติของชุมชน เป็นความรู้เกี่ยวกับการทำมาหากิน เช่น ความรู้เกี่ยวกับการแพร่กระจายและปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

5. ภูมิปัญญา เป็นความรู้ที่ชุมชนสร้างขึ้นเพื่อให้มีความรู้ประจำถิ่น มีเอกลักษณ์สะท้อนความเป็นท้องถิ่นของตัวเอง แต่อาจจะนำไปใช้แห่งอื่นได้หากประยุกต์ใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม ภูมิปัญญาต้องอาศัยผู้รู้หรือปราชญ์ของชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์ สืบทอด / กระจาย / ผลิตซ้ำ และมีการปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนไป

6. คุณธรรม เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทั้งหมดของคน คุณธรรมที่สำคัญคือ สัจจะ เป็นความจริงใจ ทำให้เกิดความเชื่อถือไว้วางใจ ความเอื้ออาทร เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากในหมู่บ้านไทย ทำให้มีการช่วยเหลือกัน เอื้อเพื่อเพื่อน ช่วยเหลือแบบไม่หวังผลตอบแทน

จะเห็นร่องรอยการช่วยเหลือต้นแบบที่เป็นประเพณี เช่น งานบวช งานศพ งานแต่งงาน เป็นต้น แม้แต่ความไว้วางใจกันและกัน มีสำนักแห่งความเป็นชาวบ้าน มีความภาคภูมิใจต่อชุมชน และพร้อมปกป้องชุมชนหากมีอันตราย

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (อ้างใน อาริยา, 2542, หน้า 17 - 18) ได้สรุปสาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ออกเป็น 4 แนว คือ

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและชุมชนที่มีความผสมผสานกลมกลืน และวัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังที่สำคัญที่สุดในการผลักดันการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะใช้เป็นประโยชน์ได้ต่อเมื่อมีการปลูกให้สมาชิกแห่งชุมชน มีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตน

2. การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมสองกระแส คือ วัฒนธรรมชุมชน และวัฒนธรรมทุนนิยม โดยวัฒนธรรมชุมชนมีความเป็นอิสระ ผูกพันอยู่กับความเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านที่เป็นรูปแบบสังคมที่มีความคงทนยืนนาน การพัฒนาจึงควรเน้นวัฒนธรรมชุมชนเป็นหลัก เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้เหมือนในอดีต

3. เป็นลักษณะคุณค่าทางจริยธรรมของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นอิสระ และยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันในสถาบันหมู่บ้าน และการพัฒนาเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนอันดีงาม และการพึ่งตนเองที่เคยมีมาแต่ในอดีต และกำลังสูญหายไป

4. เน้นการต่อต้านกระแสการพัฒนาของรัฐ และส่งเสริมชุมชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานศาสนธรรม

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน สามารถอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ช่วยรื้อฟื้นให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นในชุมชน เพราะเป็นสิ่งที่ชุมชนร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้น และได้มีการถ่ายทอดต่อกันไป

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มและการรวมกลุ่ม

1. ความหมายกลุ่มและทัศนะเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม

พัทธา สายหู (2517, หน้า 91) ให้ทัศนะเกี่ยวกับกลุ่มว่า กลุ่มคนมี 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ กลุ่มบังคับและกลุ่มสมัครใจ กลุ่มบังคับเป็นกลุ่มทางชาติกำเนิด เชื้อชาติ ศาสนา

ภาษาและสถาบัน สมาชิกไม่มีโอกาสเลือกสังกัด เพราะสังคมเป็นผู้กำหนดให้เอง ส่วนกลุ่มสมัครใจจะเป็นกลุ่มที่สมาชิกเลือกเข้ากลุ่มตามความสมัครใจ เช่น กลุ่มเพื่อน สโมสร สมาคม กลุ่มกิจกรรมต่างๆ

ประเวศ วะสี (2538, หน้า 21) กล่าวถึงการรวมกลุ่มเป็นชุมชนของผู้คนในสังคมว่า ปัจจุบันบุคคลมีความเป็นปัจเจกสูง บุคคลขาดความอบอุ่น ขาดประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาปัจเจกบุคคลไม่มีพลังเพียงพอในการแก้ปัญหา ต้องอาศัยการรวมกลุ่มของบุคคลจำนวนหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้และการกระทำร่วมกัน มีพลังการเรียนรู้และพลังสร้างสรรค์สูง

เบ็ญจา อ่อนท้วม (2531, หน้า 3 - 6) สรุปความหมายของกลุ่มว่า มีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมารวมกัน คนในกลุ่มมีความสัมพันธ์กันมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีการยอมรับกันและกัน กลุ่มจะมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิก กลุ่มทางสังคมจะมีการโต้ตอบซึ่งกันและกัน มีการติดต่อสัมพันธ์กันตามบทบาท มีความเชื่อด้านคุณค่าร่วมกันหรือคล้ายกัน เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน ได้แบ่งประเภทของกลุ่มโดยยึดความสัมพันธ์กันแบบซึ่งหน้าเป็นเกณฑ์การแบ่งกลุ่มแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. กลุ่มปฐมภูมิ เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์แบบซึ่งหน้าเกิดจากความใกล้ชิดสนิทสนมของสมาชิกในกลุ่ม เป็นผู้ที่เห็นหน้ากันอยู่เสมอมีความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน มีผู้เกี่ยวข้องน้อยมีระยะเวลาอยู่ใกล้ชิดกันยาวนาน ความสัมพันธ์เป็นการตอบสนองตัวบุคคลทั้งหมด มีการสื่อสารกันเกี่ยวข้องกันถึงอารมณ์ความรู้สึกและมีความพอใจเป็นการส่วนตัว

2. กลุ่มทุติยภูมิ ได้แก่กลุ่มที่ไม่เป็นส่วนตัวมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับกลุ่มปฐมภูมิ ขาดความถาวรมีการติดต่อกันแบบผิวเผิน มีความผูกพันกันทางความรู้สึกน้อย

พัชรี วรกวิน (2522, หน้า 144) แบ่งการรวมกลุ่มเป็น 2 ชนิด คือ

1. กลุ่มที่มีพิธีการ เป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างแน่นอน มีกฎเกณฑ์มีข้อบังคับชัดเจนในการดำเนินงาน มีผู้รับผิดชอบตำแหน่งต่างๆ

2. กลุ่มที่ไม่มีพิธีการ สมาชิกแต่ละคนไม่ทราบที่ตนเองมีบทบาทหน้าที่อย่างไร บุคคลมารวมกันด้วยความสมัครใจ

ประดิษฐ์ มัชฌิมา (2523, หน้า 31) แบ่งกลุ่มเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. กลุ่มที่เป็นทางการ (Formal group) เป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างแน่นอน มีชื่อกลุ่ม มีวิธีการจัดการ มีผู้รับผิดชอบ มีกิจกรรมต่างๆ มีวัตถุประสงค์ มีกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร

2. กลุ่มไม่เป็นทางการ (Informal group) เป็นกลุ่มที่สมาชิกแต่ละคนไม่ทราบว่าตนเองมีหน้าที่อย่างไร

เบ็ญจา อ่อนท้วม (2531, หน้า 6 - 15) ได้จัดประเภทกลุ่ม โดยอาศัยลักษณะต่างๆ เป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของกลุ่มได้ดังนี้

1. แบ่งโดยยึดความสัมพันธ์ของสมาชิก แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1.1 กลุ่มปฐมภูมิเป็นกลุ่มที่คุ้นเคยสนิทสนมกัน มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีจำนวนสมาชิกน้อย

1.2 กลุ่มทุติยภูมิเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ มีจำนวนสมาชิกมาก

2. แบ่งโดยยึดเอาความเป็นทางการเป็นเกณฑ์ แบ่งได้ 2 ประเภทคือ

2.1 กลุ่มแบบเป็นทางการ คือกลุ่มที่มีการจัดโครงสร้างและกิจกรรมอย่างมีแบบแผนและมีข้อกำหนดชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร

2.2 กลุ่มไม่เป็นทางการ เป็นกลุ่มที่ไม่ระบุวัตถุประสงค์อย่างเป็นทางการ เป็นกลุ่มเล็กๆ รวมตัวกันแบบกันเองมีความสนใจคล้ายๆ กัน มีความสัมพันธ์กันส่วนตัวไม่มีกฎข้อบังคับแน่นอน

3. แบ่งโดยยึดช่วงชั้นของบุคคลในสังคมเป็นเกณฑ์ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

3.1 กลุ่มแนวนอน คือกลุ่มที่มีสมาชิกมีฐานะทางสังคมอย่างเดียวกัน

3.2 กลุ่มแนวตั้ง คือกลุ่มที่สมาชิกมีฐานะทางสังคมต่างกัน ไม่อยู่ระดับเดียวกัน

4. แบ่งโดยยึดเอาความรู้สึกของสมาชิกเป็นเกณฑ์ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

4.1 กลุ่มวงใน คือกลุ่มที่สมาชิกกลุ่มมีความรู้สึกแรงกล้าว่าตนเองเป็นสมาชิกกลุ่มนั้น รู้สึกว่ากลุ่มอื่นแตกต่างไป รู้สึกว่าเป็นกลุ่มพวกเรา

4.2 กลุ่มวงนอก คือกลุ่มบุคคลจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้เป็นสมาชิกในกลุ่มและไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มวงใน

5. แบ่งโดยยึดการเป็นสมาชิกในกลุ่มเป็นเกณฑ์ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

5.1 กลุ่มที่เป็นสมาชิกหมายถึง กลุ่มที่เข้าร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของกลุ่ม

5.2 กลุ่มอ้างอิง หมายถึง กลุ่มที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม แต่บุคคลเหล่านั้นนิยมชมชอบกลุ่มพยายามที่จะปฏิบัติเลียนแบบพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม

บันทึร อ่อนดำ (2536) ได้กล่าวถึงการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มไว้ว่า กลุ่มเกิดขึ้นจากความจำเป็น เนื่องจากพิจารณาในมิติของมนุษย์ทางชีวภาพและทางสังคม ทางชีวภาพนั้นถือได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่อ่อนแอไม่สามารถเลี้ยงตนเองได้ โดยเฉพาะถ้าพิจารณามนุษย์ในวัยเด็กจะต้องพึ่งพาอาศัยครอบครัวในการดูแลเลี้ยงดู ทางด้านสังคมถือว่าเป็นสัตว์สังคม ไม่สามารถอยู่ตามลำพังตนเองได้จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ซึ่งอาจจะเป็นเครือญาติหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น

นอกจากนี้ อุดม ตำอังก์กุล (2524) เสนอว่า ลักษณะของกลุ่มที่ดี คือ

1. มีการช่วยเหลือ สมาชิกในกลุ่มมีความเข้าใจกันดี พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือกันด้วยความเต็มใจจริง

2. มีความไวต่อการรับความรู้สึกกันและกัน รับรู้และสัมผัสความรู้สึกต่างๆ ของกันและกัน ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และสอดคล้องตามสถานการณ์

3. มีความเชื่อมั่นและศรัทธากัน มีความมั่นใจและเชื่อใจในความสามารถของกันและกัน ไม่หวั่นไหวแม้ได้ยินคำกล่าวขวัญสมาชิกคนในกลุ่มจากคนอื่น ใช้เหตุผลและความเข้าใจเป็นพื้นฐานในการพิจารณาปัญหาต่างๆ

4. ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่า จะสนิทสนมและเข้าใจกันดีมากน้อยเพียงใดก็ตาม แต่เมื่ออยู่ต่อหน้าคนอื่น ก็ให้เกียรติและยกย่องสรรเสริญกันตามฐานะที่เป็นอยู่ ไม่ควรแสดงพฤติกรรมข่มขู่หรือหักล้างกัน

2. สาเหตุและปัจจัยในการรวมกลุ่ม

ตามสภาพธรรมชาติของมนุษย์เมื่อเกิดมาต้องพึ่งกันและกัน ตั้งแต่แรกเกิดเป็นวัยทารกต้องพึ่งผู้ดูแลคือ พ่อ แม่ เมื่อเติบโตขึ้นเป็นสมาชิกของสังคมก็ต้องพึ่งพาคนอื่น แลกเปลี่ยนความรู้ความสามารถเพื่อความอยู่รอดของชีวิตที่อยู่ร่วมกันในสังคม โดยมี

ผลประโยชน์ตอบแทน การอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ย่อมจะอยู่กันเป็นกลุ่มคน เช่น อยู่กันเป็นครอบครัว หมู่บ้าน แต่ละคนในกลุ่มย่อมมีบทบาทและหน้าที่สัมพันธ์กัน มีปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ ให้คนเข้าร่วมกลุ่ม

สุเทพ สุนทรเกสัช (2535) ได้กล่าวว่า การรวมกลุ่มย่อมมีสาเหตุและเงื่อนไข การที่กลุ่มคนดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ตรงกัน ไม่จำเป็นต้องอาศัยระบบเครือข่าย หรือระบบเพื่อนเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่สามารถรวมกลุ่มกันได้ เพราะมีวัตถุประสงค์ที่ทุกคนต้องการตรงกัน จึงมีการคบหาสมาคมกันเพื่อร่วมกันกระทำกิจกรรมตามที่ต้องการ การรวมกลุ่มอาจมีความยุ่งยากซับซ้อนหรือแบบหลวมๆ จะขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่มและกิจกรรมที่พวกเขากระทำอยู่ การจัดการกิจกรรมของกลุ่มสมาชิกจะต้องมีกฎระเบียบ หรือแนวทางปฏิบัติและมีการแบ่งหน้าที่กันทำ เช่นเดียวกับที่ เบ็ญจา อ่อนท้วม (2531, หน้า 33 - 34) กล่าวว่า การที่บุคคลจะมาร่วมกันปฏิบัติงานให้เป็นไปอย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัย และองค์ประกอบหลายประการในการจะทำงานร่วมกัน เพราะการที่บุคคลมารวมกันเป็นกลุ่ม และทำงานเป็นกลุ่มไม่ใช่เป็นเพียงแต่การนำบุคคลหลายๆ คนมารวมกันเท่านั้น การรวมกลุ่มที่มีลักษณะของการทำงานเป็นกลุ่มนั้น จำเป็นต้องประกอบด้วยปัจจัย 5 ประการ ดังนี้คือ

1. การมีเป้าหมายร่วมกัน บุคคลที่มาร่วมกันนั้นจะต้องมีวัตถุประสงค์ในการมารวมกลุ่มกัน คือ จะต้องมีการรับรู้และเข้าใจในเป้าหมายร่วมกันว่า การรวมกลุ่มกันครั้งนี้เพื่อจะทำงานอะไร ไม่ใช่ต่างคนต่างมา บางคนยังไม่รู้ว่ากลุ่มนี้จะทำอะไร บางคนมาร่วมเพราะถูกบังคับให้มาจึงไม่มีเป้าหมายอะไร

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ทุกคนที่มาร่วมกลุ่มเพื่อการทำงานครั้งนี้จะต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการดำเนินงานของกลุ่มในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง และเมื่อทุกคนทำตามบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างประสานกัน ย่อมจะนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จ

3. การติดต่อสื่อสารกันในกลุ่ม บุคคลที่มาร่วมกลุ่มกันเพื่อทำงานนั้น จะต้องมีการสื่อความหมายต่อกันและกัน เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน การสื่อความหมายที่ถูกต้องเป็นสิ่งที่ไม่ได้ในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

4. การร่วมมือประสานงานกันในกลุ่ม ทุกคนที่เข้าร่วมอยู่ในกลุ่มจำเป็นต้องมีการประสานงานกัน เพื่อให้งานของกลุ่มสำเร็จ มิใช่การต่างคนต่างทำไปตามความพอใจและ

ความต้องการของตนเอง งานที่ขาดการประสานงานย่อมทำให้เสียเวลา เสียงบประมาณ ทำให้งานล่าช้าและอาจไม่สำเร็จได้

5. การมีผลประโยชน์ร่วมกัน เมื่อกลุ่มทำงานสำเร็จ ย่อมมีผลประโยชน์ตอบแทนไม่ว่าจะเป็นเงินสิ่งของหรืออื่นใดก็ตาม ถ้าหากผลประโยชน์ที่ได้รับเป็นผลประโยชน์ที่ทุกคนได้รับร่วมกัน ย่อมเป็นปัจจัยทำให้สำเร็จโดยเร็ว

อีกทั้ง ปัจจัยที่ชาวชนบทเข้มารรวมกลุ่มและองค์กรโดยทั่วไปแล้ว ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติต่อการเข้ากลุ่ม และเมื่อเป็นสมาชิกกลุ่มแล้วเห็นว่าไม่มีประโยชน์ ก็จะลาออกจากกลุ่มและองค์กรไป (ธรรณีกร เศรษฐโฐ, 2528, หน้า 263) จากการศึกษาเกี่ยวกับการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรในชนบทไทยของ ธรรณีกร เศรษฐโฐ พบว่าเกิดจากความต้อองการที่จะให้กลุ่มตอบสนองความต้อองการระหว่างระดับหนึ่งถึงระดับสามตามแนวคิดของมาสโล เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านชนบทไทยมีชีวิตอย่างยากจน มีความค้ำนึ่งถึงเรื่องปากเรื่องท้องเป็นสำคัญ ความคาดหวังที่สมาชิกในกลุ่มมีอยู่จึงมักจะเป็นเรื่องของประโยชน์ที่พึงได้รับ คือ

1. ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ เงินทุน ความรู้ในการประกอบอาชีพ รายได้ทีเพิ่มขึ้ และ การช่วยเหลือด้านการตลาด
2. ประโยชน์ทางด้านสังคม ได้แก่ เกียรติยศ ความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนสมาชิกในกลุ่มด้วยกัน และความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกกลุ่มกับเจ้าหน้าที่

นอกจากนี้ แรงจูงใจ เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม (กรมการพัฒนารชุมชน, 2530, หน้า 100) ประกอบด้วย

1. ต้อองการเป็นสมาชิกกลุ่ม หรือกลุ่มเป็นจุดหมายในตัวเอง
2. ต้อองการใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือ ที่จะบรรลุถึงความต้อองการภายนอกกลุ่ม
3. ต้อองการจะเรียนรู้ จากสมาชิกคนอื่นเพื่อพัฒนาตนเอง
  - เรียนจากคนอื่น
  - แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้
  - เข้าใจเหตุการณ์ของสังคมและโลกให้ดีขึ้น
4. ต้อองการที่จะปฏิบัติงานร่วมกับคนอื่น เพื่อประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์บางสิ่ง

บางอย่าง

- ร่วมกับคนอื่นในการตัดสินใจ
- วางแผนการทำงานร่วมกัน ในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ได้

นอกจากนี้ พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ (2522) ยังได้กล่าวถึงสาเหตุในการเกิดกลุ่มว่าการรวมกลุ่ม เกิดจากความใกล้ชิดของบุคคล เช่น การอาศัยในชุมชนเดียวกัน ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน ตลอดจนความคล้ายคลึงในวิถีชีวิต จึงทำให้เกิดมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและเมื่ออยู่ในวาระที่ต้องเผชิญกับความตึงเครียดร่วมกัน ก็จะเป็นแรงผลักดันให้บุคคลเกิดการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือระหว่างกัน

จะเห็นว่ากลุ่มเกิดจากปัจจัยเงื่อนไขหลายประการเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งปัจจัยในตัวของสมาชิก เช่น พฤติกรรมต่างๆ ของแต่ละคน ปัจจัยโดยองค์รวม เช่น มิติของกลุ่มที่สมาชิกร่วมกันกระทำ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์นั้น

3. องค์ประกอบของกลุ่ม

เบ็ญจา อ่อนท้วม (2531, หน้า 36 - 37) องค์ประกอบของการทำงานเป็นกลุ่มนั้นประกอบด้วย 3 สิ่ง ดังนี้คือ

1. องค์ประกอบด้านผู้นำกลุ่ม ผู้นำเป็นบุคคลที่สำคัญมากในการทำงานทุกอย่างของกลุ่ม หากกลุ่มใดขาดผู้นำก็ยากที่จะทำงานให้สำเร็จได้ เพราะขาดหลักของกลุ่มที่สำคัญที่จะเป็นฟันเฟืองในการช่วยให้กลุ่มดำเนินงาน หากกลุ่มใดมีผู้นำที่ดี รู้และเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีทักษะในการปฏิบัติงาน และสามารถใช้ภาวะผู้นำได้เหมาะสมกับสถานการณ์แล้ว กลุ่มนั้นย่อมบรรลุเป้าหมายได้อย่างราบรื่น และรวดเร็ว การวิจัยของนักวิชาการหลายท่านได้ยืนยันเพื่อพิสูจน์ว่า ผู้นำนั้นเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการทำงานของกลุ่มมาก ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จและประสิทธิภาพของการทำงานเป็นกลุ่ม

2. องค์ประกอบด้านสมาชิกกลุ่ม ในการทำงานเป็นกลุ่มนั้นหากกลุ่มมีผู้นำที่ดีเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าสมาชิกของกลุ่มขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน และไม่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มที่ดี กลุ่มนั้นจะทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ยากเพราะการทำงานเป็นกลุ่มต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากผู้ร่วมทำงานทุกคนเป็นสำคัญ ดังนั้นสมาชิกกลุ่มจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยให้การทำงานเป็นกลุ่มบรรลุเป้าหมายหากผู้ร่วมกลุ่มหรือสมาชิกกลุ่มทุกคนตระหนักในความสำคัญของตน และพยายาม

ปฏิบัติตนในการทำงานในฐานะสมาชิกที่ดีของกลุ่ม การดำเนินงานของกลุ่มก็จะสามารถประสบความสำเร็จได้อย่างรวดเร็ว

3. องค์ประกอบด้านกระบวนการทำงาน กลุ่มใดมีผู้นำที่ดี สมาชิกกลุ่มที่เข้าใจ และช่วยกลุ่มตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างดีแล้วก็ตาม กลุ่มนั้นมีแนวโน้มที่จะดำเนินงานไปได้ด้วยดี แต่อย่างไรก็ตาม หากกระบวนการทำงานของกลุ่มนั้นไม่เหมาะสม กลุ่มก็อาจประสบกับปัญหา เช่น กลุ่มที่ทำงานโดยขาดการวางแผนงานร่วมกัน ความไม่เข้าใจในแผนงาน ขั้นตอนของการทำงาน อาจเป็นสาเหตุทำให้การดำเนินงานของสมาชิกเป็นไปคนละทิศละทาง เป็นปัญหาต่อการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม นอกจากนี้กระบวนการทำงานที่ไม่ดีพออาจก่อให้เกิดปัญหาระหว่างบุคคลขึ้นมา ทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการแตกแยกกันได้ ดังนั้นกระบวนการทำงานจึงนับเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลยิ่งต่อการทำงานเป็นกลุ่ม กลุ่มใดมีความเข้าใจในกระบวนการทำงานที่ดี และสามารถปฏิบัติได้เหมาะสม กลุ่มนั้นก็ประสบผลสำเร็จในการทำงาน

บัณฑูร อ่อนดำ (2536) กล่าวว่า ด้านองค์ประกอบของกลุ่ม ประกอบด้วย

องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1. ต้องมีสมาชิกตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป
2. มีความต้องการร่วมกันหรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หมายถึง วัตถุประสงค์จะบรรลุไม่ได้ถ้าไม่ร่วมกันหรืออีกนัยหนึ่งวัตถุประสงค์บรรลุด้วยคนๆ เดียวไม่ได้

3. มีกติกาของกลุ่ม หมายความว่า การรวมกันของสมาชิกจะต้องเข้าใจว่าอาจจะต้องสูญเสียเสรีภาพส่วนบุคคลไปบ้าง จะต้องมีกติกาสิ่งๆ ที่ทำได้และทำไม่ได้ เรื่องใดที่มีการละเมิดแล้วกลุ่มอยู่ได้ต้องตกลงกัน

4. มีกิจกรรมของกลุ่มเพื่อที่จะให้วัตถุประสงค์บรรลุ

5. มีหัวหน้า ผู้นำ เป็นบุคคลที่มีความสามารถ ซึ่งจะทำหน้าที่รับฟังความเห็นจากสมาชิก เพื่อให้เกิดการยอมรับก่อนเสียละ

องค์ประกอบเสริม ได้แก่

1. กลุ่มจะต้องมีทรัพยากรหรือทุน
2. กลุ่มจะต้องรู้สึกเป็นเจ้าของ

นอกจากนี้ สภาคทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (2533) ได้เสนอถึง องค์ประกอบ 5 ประการของโครงสร้างของกลุ่ม ประกอบด้วย

1. ตัวบุคคลที่ต้องมีมาตรการที่แน่นอนในการคัดเลือกคนเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มและมีความตั้งใจในการคัดเลือกตัวบุคคล

2. การดำเนินงานของผู้รับผิดชอบ เน้นการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

3. กฎระเบียบ จะต้องมีการตั้งกฎเกณฑ์อย่างรัดกุม และนอกจากนั้นต้องมีทั้งกระบวนการในการเผยแพร่ให้ทุกคนรับรู้ และยังคงดำเนินการให้ทุกคนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ มีมาตรการในกรณีที่มีการฝ่าฝืนกฎ แต่อย่างไรก็ตามกฎเกณฑ์สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับปัญหา

4. วิธีการดำเนินการ มีระบบในการทำงาน โดยเน้นความเป็นประชาธิปไตย และมีการกระจายข่าวสารอย่างทั่วถึง รวมทั้งมีการประชุมเป็นระยะ

5. การประสานงาน เป็นการสร้างความสัมพันธ์แบบแผนความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกกลุ่ม โดยมีการกำหนดถึงบทบาท สถานภาพ และปทัสถานของกลุ่มขึ้นมา และเป็นสิ่งที่จัดให้มีขึ้นเพื่อให้กลุ่มสามารถดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กลุ่มตั้งขึ้น

จะเห็นว่าองค์ประกอบของการทำงานกลุ่มนั้น ประกอบไปด้วย ผู้นำ สมาชิก ความต้องการรวมกันในการรวมกลุ่ม กระบวนการทำงาน กฎระเบียบ กิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้กลุ่มจะต้องมีทรัพย์สินหรือทุน และจะต้องมีความรู้สึกเป็นเจ้าของอีกด้วย

ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มและการรวมกลุ่ม เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายกลุ่มและทักษะเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม ซึ่งในการรวมกลุ่มย่อมต้องมีปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ ที่ทำให้คนเข้าร่วมกลุ่มกัน อีกทั้งเมื่อมีกลุ่มเกิดขึ้นแล้วนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบต่างๆ ในการทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อให้การดำเนินงานกลุ่มสามารถพัฒนาก้าวหน้าต่อไป และนำไปสู่ความสำเร็จได้ จนเป็นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างการรวมกลุ่มและพัฒนากลุ่ม

1. กระบวนการกลุ่ม

การเกิดกลุ่มขึ้นก็จะมีผู้นำและผู้ตาม มีโครงสร้างหรือองค์ประกอบกลุ่มอย่างน้อย 2 คนขึ้นไป ประกอบกิจกรรมร่วมกัน สมาชิกมีบทบาทสัมพันธ์กัน ก่อให้เกิดกระบวนการกลุ่มเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ตั้งไว้ ดังเช่น วินิจ เกตุขำ และคณะ

(2522, หน้า 9) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม พอสรุปได้ว่า กลุ่มคือการรวมตัวของบุคคลที่มีความเห็นสอดคล้อง ตั้งแต่สองคนขึ้นไปเพื่อทำงานร่วมกันและให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่ม นอกจากนี้แล้ว กฤษณี ลิ้มจิตติ, และคณะ (2518, หน้า 48 - 52) ได้กล่าวเสริมเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มไว้ว่า กระบวนการกลุ่มมีขั้นตอนต่างๆ ที่ต้องศึกษา เริ่มตั้งแต่ความสมัครใจในการเข้าร่วมกลุ่ม พฤติกรรมต่างๆ ของสมาชิกจะทำให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลในกลุ่มว่าใครเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในกลุ่มมากน้อยอย่างไร พฤติกรรมแต่ละคนย่อมแตกต่างกัน พฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกไปนั้นได้รับการตอบสนองสนับสนุนอย่างไรบ้าง รูปแบบการตัดสินใจก็เป็นกระบวนการหนึ่งของกลุ่มที่สมาชิกมีความเห็นพ้องต้องกันที่จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม หลังจากที่มีการรวมอภิปรายกลุ่มอย่างกว้างขวาง ข้อตกลงจะนำไปสู่การปฏิบัติ เริ่มด้วยความคิดริเริ่ม การแสวงหาความจริง การวิเคราะห์หาทางปฏิบัติ และสรุปความนำไปสู่การปฏิบัติตามมติกลุ่ม ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มจะมีหน้าที่ในการดำรงขวัญของกลุ่มทำให้กลุ่มปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ สบายใจ สมาชิกมีโอกาสแสดงออกได้อย่างเต็มที่

ดังเช่น ถวิล ธาราโกชน์ (2532, หน้า 108 - 111) ได้กล่าวถึงกระบวนการกลุ่มไว้ว่า เป็นความพยายามของบุคคลที่เกี่ยวข้องได้จัดกระทำซึ่งเป็นวิธีการนำมาใช้อย่างกว้างขวาง กระบวนการกลุ่มเป็นวิธีการวิเคราะห์การกระทำพฤติกรรมของกลุ่ม ขนาดกลุ่มไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ การดำเนินงานต่างๆ จะเป็นไปได้ดีขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ กล่าวคือ พฤติกรรมของคนในกลุ่ม เช่น พฤติกรรมของหัวหน้า พฤติกรรมของสมาชิก นอกจากนี้แล้วยังมีวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งเป็นเสมือนหัวใจของกลุ่มที่สมาชิกทุกคนต้องพยายามดำเนินการไปสู่วัตถุประสงค์นั้น วัตถุประสงค์ของกลุ่มย่อมมีผลต่อขนาดของกลุ่มด้วย กิจกรรมต่างๆ จะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับจำนวนของสมาชิกกลุ่ม กลุ่มที่มีขนาดเล็กเกินไปอาจจะทำให้สมาชิกมีงานมาก หากกลุ่มมีขนาดใหญ่สมาชิกมากเกินไปก็อาจมีข้อขัดแย้งมาก เกิดบรรยากาศในกลุ่มที่ไม่ดี กลุ่มเมื่อรวมตัวขึ้นมาแล้วย่อมมีกฎระเบียบของกลุ่มที่ทุกคนต้องยอมรับและปฏิบัติ เพราะกฎระเบียบดังกล่าวย่อมมาจากทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อของสมาชิก นอกจากนี้กลุ่มยังมีขวัญกำลังใจของกลุ่มอยู่ด้วย เพราะสิ่งนี้ส่งผลถึงความสามัคคี ความเต็มใจในการร่วมกิจกรรมต่างๆ อย่างเต็มที่ หากสมาชิกหมดกำลังใจ สิ่งที่สำคัญที่มีอยู่ในกลุ่มอีกประการหนึ่งคือ การสื่อสารภายในกลุ่ม เพราะสิ่งนี้จะช่วยให้สมาชิกเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนตลอดจนวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างชัดเจน เพราะถ้าการสื่อสารดี ย่อมจะส่งผลให้งานบรรลุได้เร็ว หากการสื่อสารขัดข้องย่อมจะส่งผลให้งานขัดข้องไป ประสิทธิภาพของกลุ่มย่อมขึ้นอยู่กับสื่อสารภายในกลุ่มเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การกิจ

กลุ่มยังมีผลต่อบทบาทของแต่ละคนได้เช่นกัน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีภารกิจมากย่อมแบ่งหน้าที่ที่สำคัญๆ ให้แต่ละคนทำรับผิดชอบตามหน้าที่ต่างๆ ดังนั้นในกลุ่มบางกลุ่มจะมีผู้นำหลายคน ขึ้นอยู่กับภารกิจของกลุ่มจะกำหนด อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มจะเกิดขึ้นได้ไม่ถนัดนักเพราะต้องมีปัจจัย เงื่อนไข ทั้งภายใน ภายนอก และองค์ประกอบอีกมากมาย โดยเฉพาะการสร้าง ความตระหนักในการรวมกลุ่ม

นอกจากนี้ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543, หน้า 290) ได้สรุปถึง กระบวนการและเทคนิควิธีการในการเสริมสร้างการรวมกลุ่ม และพัฒนาความเข้มแข็งของ กลุ่ม ได้ใน 3 ขั้นตอน กล่าวคือ

1. ขั้นตอนการเกิดกลุ่ม เป็นการสร้างฐานในการรวมกลุ่ม ขั้นตอนนี้เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกตระหนักรับรู้ปัญหา เกิดความสนใจในการเข้าร่วมกลุ่ม ซึ่งเทคนิค วิธีการที่จำเป็นในการกระตุ้นให้สมาชิกเห็นความจำเป็นในการเข้าร่วมกลุ่ม สร้างหน่วยนำ หรือแนวร่วม เพื่อเป็นแกนประสานหรือขับเคลื่อน การศึกษาสำรวจข้อมูลหรือการวิเคราะห์ ชุมชน

2. ขั้นการสร้างกลุ่ม เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่ม โดยอาจจะเริ่มจากการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากนั้นจึงพัฒนาสู่กลุ่มที่มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อ ดำเนินงานตามเป้าหมายที่กลุ่มได้กำหนดไว้ อาจมีการกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นแนวทางแก้ไข ปัญหา สนับสนุนให้กลุ่มดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่วางไว้รวมถึงการสนับสนุนด้านความรู้ เทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการทำงานกลุ่ม

3. ขั้นการเจริญเติบโตของกลุ่ม เป็นขั้นการพัฒนา ทั้งในระดับกลุ่ม (ขยาย วัตถุประสงค์ ขยายกิจกรรม ขยายสมาชิกภายในกลุ่ม) และการพัฒนาจากระดับสู่ การเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นเป็นเครือข่าย ประเด็นสำคัญที่ต้องดำเนินการในขั้นตอนนี้คือ การกระตุ้นให้เห็นความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย และการพัฒนาความสัมพันธ์ในการอยู่ ร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น การสร้างแม่ข่าย หรือแกนกลางในการประสาน การเสริมสร้าง ด้านการบริหารจัดการ การพัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร

จะเห็นได้ว่า กระบวนการกลุ่มมีกลไก วิธีการมากมาย เช่น ผู้นำ สมาชิก วัตถุประสงค์ของกลุ่ม เป็นต้น ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่จะกล่าวถึงในกระบวนการกลุ่ม คือ ความตระหนัก เพราะหากสมาชิกกลุ่มมีความตระหนักในภาระหน้าที่แล้วก็จะทำให้กลุ่ม

ดำเนินการไปด้วยดี แต่หากสมาชิกไม่มีความตระหนักในภาระหน้าที่แล้วอาจทำให้เกิดความขัดแย้งออกมาให้กลุ่มล่มสลายลงได้ ดังเช่น ชินชัย ชีวีเจริญ (2528, หน้า 115) ได้กล่าวว่า การสร้างความตระหนักในการให้คนเข้าร่วมกลุ่มขึ้นมาแล้วหากสมาชิกได้รับผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากกลุ่ม เมื่อมีการรวมกลุ่มขึ้นมา แล้วหากสมาชิกได้รับผลประโยชน์ที่ตนเองต้องการการรวมกลุ่มก็จะดำเนินอยู่ได้ตลอดไปอย่างมั่นคง แต่ถ้าสมาชิกมีการขัดแย้งกันในเรื่องของผลประโยชน์สมาชิกก็จะแยกตัวออกจากกลุ่มทำให้กลุ่มอ่อนแอและอาจนำไปสู่การล่มสลายกลุ่มได้

2. กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ของกลุ่ม

กระบวนการเรียนรู้ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตและสังคม เพื่อให้คนดีรู้จักคิดดี ทำดี มีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม (สุมน อมรวิวัฒน์ อังใน ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี, 2541, หน้า 72) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์ได้มีศักยภาพในการพัฒนาสามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและพึ่งตนเองได้ มีรากฐานอยู่ที่ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกกระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การรู้ และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว (พรพิไล เลิศวิชา, 2532, หน้า 7) อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงทั้งในการพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงหรือเกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ กิจกรรมที่ดำเนินอยู่ เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อการแก้ปัญหา และสอดคล้องกับแผนการผลิตของชุมชน จึงเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตของการเรียนรู้ (คณะกรรมการสตรีโครงการพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชน อังใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543, หน้า 174) นอกจากนี้ อเนก นาคะบุตร (2533) กล่าวว่ารูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนไม่ได้มีรูปแบบเดียว ที่ผ่านมามีกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นหลายรูปแบบ คือ

1. การที่กลุ่มแต่ละกลุ่มมาพบปะกันเพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
2. การที่นักวิชาการ นักพัฒนาพูดคุยกับชาวบ้านหรือผู้นำ แล้วเกิดการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา
3. กระบวนการเชื่อมผู้นำกับผู้นำเพื่อให้เกิดการเลือกในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาชุมชน

ซึ่งแนวทางในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา (นเรศ สงเคราะห์สุข, 2541, หน้า 113 - 114)

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) สามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น

1.1 จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนทำความเข้าใจ และเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่างๆ

1.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

1.3 ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่างๆ ให้แก่คนในชุมชน

1.4 การให้ร่วมกันปฏิบัติงานจริง

1.5 การถ่ายทอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม

2. การพัฒนาผู้นำชุมชน เพื่อให้ผู้นำมีความมั่นใจในความรู้และความสามารถที่มีอยู่ซึ่งจะช่วยให้ผู้นำสามารถริเริ่มกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนได้ เช่น

2.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2.2 สนับสนุนให้มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้เกิดกระบวนการและการจัดองค์กรร่วมกัน

นอกจากนี้ ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (อ้างใน โกวิทย์ พวงงามและคณะ, 2533 หน้า 25) ได้กล่าวถึงหลักการและวิธีการดำเนินการพัฒนาชุมชนไว้ 2 ประเด็นสำคัญ คือ

1. การให้การศึกษา แก่ประชาชนในชนบท ให้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจถึงสถานการณ์ หรือปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิต เป็นการให้การศึกษาอบรม แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย เพื่อให้เกิดทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมใหม่ๆ เช่น การประชุมพบปะพูดคุย การแนะนำเรื่องต่างๆ การฝึกอบรมสาธิต การฝึกอาชีพ การจัดกิจกรรมต่างๆ

2. การจัดตั้งกลุ่มและพัฒนากลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการคิด ตัดสินใจร่วมปฏิบัติ และรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนา ใช้พลังกลุ่มเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาความคิดของกลุ่ม ส่งเสริมความเป็นตัวของตัวเอง มีความกล้า และเชื่อมั่น

ในงานพัฒนาชุมชนถือว่า กลุ่มเป็นสถาบันสนับสนุนการเรียนรู้ การคิดและการแก้ปัญหาในชุมชนไม่ว่ากลุ่มจะทำอะไรลงไป พลังของกลุ่มจะมีอิทธิพลเหนือความรู้สึกนึกคิดของปัจเจกบุคคลเสมอ ทั้งนี้เพราะสิ่งที่กลุ่มร่วมกันแสดงออกมานั้นเป็นข้อสรุปแนวคิดของคนส่วนใหญ่ ที่ผ่านการถกเถียงมาแล้ว กิจกรรมที่กลุ่มทำจึงสามารถแปรเปลี่ยนทัศนคติของปัจเจกบุคคลในชุมชนได้เป็นอย่างดี การรวมกลุ่มและการพัฒนาชุมชน จึงเป็นวิธีการที่นักพัฒนาใช้ในการพัฒนาชุมชนตลอดมา เมื่อรวมกลุ่มขึ้นมาแล้วก็จัดระบบการบริหารงานกลุ่มให้เรียบร้อย โดยจัดตั้งคณะทำงานขึ้นมาคณะหนึ่งก่อนให้เป็นผู้ทำงานของกลุ่ม เช่น การจัดระเบียบปฏิบัติของกลุ่ม กรรมการบริหารกลุ่ม การประชุมประจำสัปดาห์ หรือประจำเดือนของกลุ่ม บทบาทของสมาชิกกลุ่ม ความรับผิดชอบร่วมกันและกิจกรรมของกลุ่มที่ต้องทำ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2530, หน้า 20)

กลุ่มเป็นกลไกของการทำงานในระดับชุมชน การส่งเสริมการเรียนรู้ระดับกลุ่มควรเป็นวิธีการที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการทำงานร่วมกัน โดยกระบวนการจะเริ่มจากการสรุปสภาพปัญหาหรือความต้องการที่ดำรงอยู่ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา แล้วจึงแสวงหาแนวทางแก้ไขหรือสนองความต้องการ ได้กล่าวถึงเทคนิควิธีการที่ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ในระดับกลุ่ม ได้แก่ การประชุมทั่วไป อภิปรายกลุ่ม การสาธิต การแสดงนิทรรศการ การทัศนศึกษา เป็นต้น เมื่อได้รับการเสนอความคิดใหม่แก่กลุ่ม สมาชิกก็จะมีการสอบถามปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และมีการสนับสนุนให้นำไปปฏิบัติ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543, หน้า 195)

จะเห็นว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ผสมผสานกับกระบวนการกลุ่ม ซึ่งบุคคลจะมีประสบการณ์ติดตัวอยู่แล้วและสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ตลอดจนทดลองใช้ความรู้หรือการปฏิบัติจริงจนประสบความสำเร็จผ่านกระบวนการกลุ่ม เนื่องจากบุคคลมีความจำกัดในเรื่องพลังหรือศักยภาพ มีความแตกต่างทางสติปัญญา และต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น ดังนั้นการให้บุคคลได้ทำงานเป็นกลุ่ม จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และร่วมกันทำในสิ่งที่ยากหรือไม่เคยทำมาก่อนได้ด้วย ความมั่นใจ (สถาบันราชภัฏสงขลา อ่างอิงในสนธยา พลศรี, 2550, หน้า 167)

3. ปัจจัยที่ส่งเสริมและพัฒนาชุมชน

พรพิไล เลิศวิชา (2532, หน้า 108) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความร่วมมือภายในกลุ่มว่า หากเกิดความร่วมมือภายในกลุ่มแล้วก็จะเกิดความสามัคคีในหมู่สมาชิก จะมีการร่วมกันปรึกษาหาทางแก้ไขปัญหา เกิดความกลมเกลียวกันภายในกลุ่ม สิ่งเหล่านี้จะเป็นกลไกวิธีการที่จะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาชุมชนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กลุ่มได้ตั้งไว้ อย่างไรก็ตาม

ก็ตามการที่กลุ่มจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้นผู้นำและสมาชิกก็ต้องมีวิธีการ มีบทบาท มีการแบ่งหน้าที่กันทำ ดังเช่น อรุณ รักธรรม (2517, หน้า 167 - 169) ได้กล่าวถึงวิธีการที่จะทำให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มเองอีกว่า แต่ละคนก็จะมีหน้าที่ต่างๆ ในกลุ่มตามที่ได้ตกลงและตามความถนัดของตนเอง เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้ประสานงาน และการพึ่งพากันและกันในกลุ่ม การพึ่งกันในกลุ่มมักจะเริ่มจากการพึ่งพิงตามขั้นตอน กล่าวคือเมื่อมีการทำงานก็ต้องพึ่งพิงอย่างต่อเนื่องจากการเริ่มต้นเพื่อให้งานเป็นไปติดต่อกันจนสิ้นสุดกิจกรรมหรืองานของกลุ่มจัดกระทำอยู่บนเป้าหมายของกลุ่มที่ได้ร่วมกันตั้งไว้ หากกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มอาจมีหลายๆ ประการ หรืออาจมีวัตถุประสงค์เพียงอย่างเดียวก็ได้

เมืองทอง แคมมณี (อ้างถึงในพิมาน วงศ์ภักย์, 2533, หน้า 22 - 27) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของกลุ่มที่ทำให้กลุ่มทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกล่าวถึงสมาชิกและกลุ่มว่า

- สมาชิกยึดมั่นในอุดมการณ์ของกลุ่ม โดยพยายามปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคนจนสุดความสามารถ เพื่อให้กลุ่มปฏิบัติหน้าที่จนบรรลุอุดมการณ์ที่กำหนดไว้ โดยที่แต่ละคนมีความรู้สึกว่ามีสมาชิกทุกคนมีความสำคัญต่อกันเท่าเทียมกัน

- สมาชิกมีความรักดีต่อกัน ซึ่งแสดงออกโดยสมาชิกมีความซื่อตรงต่อกัน

- สมาชิกได้ช่วยกันกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่มร่วมกัน เพื่อสนองความต้องการของแต่ละคน

- สมาชิกมีความไว้วางใจกัน

- สมาชิกมีความสามารถที่จะดำเนินงานเป็นกลุ่ม โดยสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะมีบทบาทเป็นผู้นำหรือสมาชิกในกลุ่มก็ตาม

- สมาชิกเชื่อในความสามารถของเพื่อนสมาชิก ว่าสามารถทำสิ่งที่เป็นไปได้ให้สำเร็จได้ ซึ่งความรู้สึกนี้จะเป็แรงกระตุ้นให้สมาชิกพัฒนาตนเอง

- สมาชิกพร้อมจะช่วยเหลือกันเสมอ เมื่อถึงคราวจำเป็น สมาชิกจะพยายามช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกจนสามารถปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

- สมาชิกมีความมั่นใจในการตัดสินใจด้วยตนเอง

- กลุ่มมีบรรยากาศที่มีลักษณะให้ความสนับสนุนสมาชิก โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกยอมรับข้อเสนอแนะ คำวิจารณ์ ข้อมูล และการติชมซึ่งกันและกัน แล้วร่วมพิจารณาให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมของกลุ่ม

- กลุ่มพยายามช่วยสมาชิกแต่ละคนในการพัฒนาตนเอง เช่น ให้สมาชิกมีโอกาสได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

อีกทั้ง ปัจจัยบ่งชี้การพัฒนากลุ่มมีหลายประการ (จิรพรรณ กาญจนจิตรรา, 2528, หน้า 253 - 254) คือ

1. การปรับตัวของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถในการยอมรับแนวความคิดและวิธีใหม่ ตลอดจนการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ และเทคนิคในการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มสามารถเพิ่มสมรรถภาพในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพได้อยู่เสมอ

2. เป้าหมายของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการกำหนดและพัฒนาเป้าหมายในการดำเนินงานกลุ่ม และความสามารถในการสร้างประสิทธิภาพในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้อยู่เสมอ

3. ความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการสร้างความร่วมมือ มีความผูกพันพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระหว่างสมาชิกทุกคนทุกฝ่าย

4. การสร้างและรักษามาตรฐานกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการรับสมาชิกให้สามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานของกลุ่มได้อยู่เสมอ

5. บรรยากาศของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่ม ในการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน มีสิ่งดึงดูดใจให้ทุกคนทุกฝ่าย เกิดความรู้สึกอบอุ่น มีขวัญและกำลังใจดี มีความพร้อม มีความเสียสละและร่วมมือกันทำงานให้เกิดกับกลุ่มอย่างเต็มที่อยู่เสมอ

6. ประสิทธิภาพของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่ม ในการทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมาย ทั้งสามารถในการเสริมสมรรถภาพและรักษามาตรฐานของการอยู่ร่วมกันได้อยู่เสมอ

7. แรงผลักดันของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่ม ในการสร้างกำลังอำนาจในการเร่งเร้าสนับสนุนให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกลไกเพื่อการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอยู่เสมอ

8. กิจกรรมของกลุ่ม ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการวัดและเทียบประสิทธิภาพในการประกอบกิจกรรม เป็นวัฏจักรต่อเนื่องได้ทุกระดับทุกชั้นตอน นับตั้งแต่ส่วนย่อย ส่วนรวม และระดับหน่วยงานแวดล้อมของกลุ่มได้อย่างไม่หยุดยั้ง การสื่อสารเป็นอีกปัจจัยหนึ่งของกลุ่มที่จะทำให้กลุ่มดำเนินการพัฒนาไปได้ด้วยดี

ตามที่กล่าวมาแล้วนั้นพอพิจารณาได้ว่า การที่กลุ่มจะดำเนินการใดๆ สำเร็จได้นั้น ผู้นำและสมาชิกต้องร่วมมือกันกระทำกิจกรรมของกลุ่มอย่างเป็นระบบ ทุกคนต้องใช้ความรู้ความสามารถประสบการณ์ของตนเองมีส่วนร่วมในงานของกลุ่ม ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญต่อกลุ่ม ดังเช่น ยูวรัตน์ รัตนากินทร์ (2528, หน้า 79) กล่าวได้ว่าการดำเนินงานกลุ่มจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องมีปัจจัยหลายๆ อย่างเข้าร่วมกระทำกิจกรรมต่างๆ อย่างมีขั้นตอน มีความร่วมมือสามัคคีกลมเกลียวเพื่อมุ่งสู่ผลสำเร็จของงาน ทั้งนี้สมาชิกแต่ละคนก็ย่อมมีข้อจำกัดปัจจัยที่มีอยู่ในตนเอง เช่น ประสบการณ์ ทักษะเฉพาะตัวมาเกื้อหนุนการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มรวมกลุ่ม ในทำนองเดียวกัน ชาญชัย พิทยากุล (2522, หน้า 14 - 15) ได้สรุปถึงกระบวนการกลุ่มไว้ดีกว่า กระบวนการกลุ่มคือการกระทำใดๆ ของสมาชิกต้องอาศัยบรรยากาศที่เป็นกันเอง และสมาชิกทุกคนสามารถแสดงออกอย่างจริงจัง ทุกคนได้มีส่วนร่วมแสดงความรู้สึกต่อกัน เพื่อดำเนินการมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์ของกลุ่มก็จะทำให้กลุ่มเคลื่อนไหวพัฒนาอยู่เสมอ

นอกจากนี้ ปารีชาติ วัลย์เสถียร และคณะ (2543, หน้า 304) ได้สรุปไว้ว่าในการทำความเข้าใจถึงปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมและพัฒนาคนนั้น จำเป็นต้องเข้าใจวงจรหรือขั้นตอนการรวมกลุ่ม จากนั้น ควรวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง จะช่วยให้เห็นถึงปัจจัยเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับการส่งเสริมและพัฒนาคน ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องมีทั้งปัจจัยในกลุ่มไม่ว่าจะเป็นสมาชิก การจัดการ (โครงสร้าง กฎระเบียบ กิจกรรม) และปัจจัยภายนอกกลุ่ม ได้แก่ นักพัฒนา กระบวนการส่งเสริม รวมถึงสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคมการเมือง จึงควรวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตลอดเวลาเพื่อจะได้สามารถกำหนดแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาคนได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์เงื่อนไขของแต่ละกลุ่ม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมบุญ มีบุญ (2543) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนชนเมืองทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษาพบว่า เมื่อผู้คนเริ่มออกไปทำงานนอกชุมชนและมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ส่งผลทำให้มีค่านิยมตามกระแสสังคมรอบข้างและสังคมภายนอกที่ชาวบ้านได้เข้าไปสัมผัสและใช้ชีวิตร่วมในสังคมนั้น ๆ แล้วนำเอารูปแบบ

วิถีชีวิตของคนอื่น ๆ ที่ตนพบเห็นมาใช้ เมื่อฐานะทางการเงินดีขึ้นทำให้พฤติกรรมการบริโภคเป็นไปตามค่านิยมที่พึงเพื่อ ชาวบ้านจึงมักแสดงฐานะทางเศรษฐกิจโดยใช้วัตถุเป็นเครื่องชี้วัด ทั้งในรูปสิ่งของอำนวยความสะดวก ยานพาหนะ การสร้างบ้าน การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การบริโภคตามกระแส เช่น การทานข้าวนอกบ้าน การทานอาหารแบบตะวันตกและการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าราคาแพง

พรรณทิพย์ เพชรมาก และคณะ (2536) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์พบว่า หากสมาชิกเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มและเข้าช่วยเหลือซึ่งกันและกันแล้ว จะทำให้เกิดการร่วมมือในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่พวกเขาเผชิญอยู่ได้

สุนันทรา พุทธิมา (2539) ได้ศึกษาแนวคิดการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้นำเกษตรในชนบท พบว่า การรวมกลุ่มทำให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ถึงปัญหาการพึ่งตนเอง การแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ ทั้งในและนอกชุมชน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ใหม่ๆ อันนำไปสู่การพัฒนาของกลุ่มด้วย

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2525) พบว่า กลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นสามารถรักษาความเป็นกลุ่มให้คงอยู่ได้ มีเงื่อนไข 4 ประการ คือ มีจุดประสงค์ร่วมกันของกลุ่ม มีความพึงพอใจบุคคลในกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (2533) โดยได้ทำการศึกษาถึงการดำรงอยู่ของชุมชน กระบวนการต่อสู้และพัฒนา กรณีศึกษากลุ่มพัฒนาเขตจอมทอง ศูนย์พัฒนาสังคมเชียงใหม่ ในประเด็นของการรวมกลุ่มของสตรีในการออมทรัพย์ พบว่า การรวมกลุ่มของสตรีมักเกิดขึ้นจากหมู่บ้านปานกลาง โดยการสนับสนุนของกลุ่มพ่อบ้าน และผลของการรวมกลุ่มทำให้เกิดความสามัคคีต่อหมู่คณะ สตรีมีความกล้า มีความเชื่อมั่นในตนเองและสามารถคลี่คลายปัญหาเศรษฐกิจของครัวเรือนได้ในระดับหนึ่ง

ไพบูลย์ เจริญทรัพย์ และคณะ (2538) ได้ศึกษาการพัฒนากองทุนเพื่ออุตสาหกรรมเกษตรในครัวเรือน พบว่า สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม เช่น ร่วมสะสมเงินออมกับกลุ่ม ร่วมกู้เงินเพื่อนำไปประกอบอาชีพ ร่วมประชุมทุกครั้งทีคณะกรรมการให้มีการประชุมและเข้าร่วมอบรมตามที่ทีมพี่เลี้ยงชุมชนจัดขึ้น ทำให้มีความรู้สึกว่าตนเองได้พัฒนาอาชีพของตนได้ดีขึ้น เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะมากขึ้น มีความรู้สึกรอบบอุ่นใจ เพราะมีกลุ่มเป็นที่ปรึกษา ตลอดจนการรู้จักทำงานตามแผนที่วางไว้ ส่วนในด้านการพัฒนาและการบริหารกองทุน ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้สึกต่อคำว่า “การพัฒนากองทุน” คือ เป็นเงินที่ยืมจากโครงการไปใช้ก่อน และเป็นเงินสะสมของสมาชิกที่ให้ยืมเพื่อนำไปประกอบอาชีพ

สมาชิกส่วนใหญ่คิดว่าตนเองมีส่วนร่วมในการพัฒนากองทุน โดยการสะสมเงินของตนเองเป็นหุ้นในกองทุน และสมาชิกได้ตระหนักว่าโครงการได้ให้ประโยชน์ในการทำให้เกิดนิสัยการเก็บออมสม่ำเสมอ และรู้จักการใช้เงินให้เป็นประโยชน์มากขึ้น การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนากองทุนทำให้สมาชิกสามารถพึ่งกองทุนของกลุ่มได้ และลดการกู้ยืมเงินจากภายนอกกลุ่มแล้วยังมีการจัดสรรผลประโยชน์คืนให้สมาชิกอีกด้วย

อัมภา จันทราภาส (2545) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์บ้านป่าसान ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย พบว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินการ เป็นผลมาจากพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ที่ยังคงสภาพความเป็นสังคมชนบท มีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีและศาสนาเดียวกัน ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ เคารพผู้สูงอายุ และผู้อาวุโส มีผู้นำชุมชนเข้มแข็ง สังคมมีความเอื้ออาทรให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน และมีความศรัทธาในตัวผู้นำ สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง เป็นปัจจัยส่งเสริมให้การพัฒนาสามารถดำเนินไปได้ด้วยดีและมีระบบ นอกจากนี้กระบวนการดำเนินงานเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คัดเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่มออมทรัพย์จากสมาชิกในหมู่บ้านเป็นคนที่ยอมรับของชุมชนและสมาชิก ได้สร้างโอกาสและเวทีให้ชุมชนได้พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และปัญหาทั้งของบุคคลและชุมชน ในเรื่องการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ ด้านอาชีพ และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของความคิด ให้ทุกคนแสดงออกทางด้านความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านให้เป็นกองทุนของหมู่บ้าน มีจุดมุ่งหมายของการพัฒนาที่แน่นอน ที่ทุกคนสามารถร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น เข้าใจในกระบวนการมีส่วนร่วม มีบทบาท มีความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน เป็นกลไกในการกระตุ้นให้สมาชิกเกิดความสำนึกและเข้าใจยอมรับร่วมกันในการพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็งและยั่งยืน เกิดแนวคิดในการพึ่งพาตนเองต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาระบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านวังขุมเงิน ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มและการรวมกลุ่ม รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างการรวมกลุ่มและพัฒนาชุมชน เพื่อนำมาอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ทั้งก่อนเกิดกลุ่ม การดำเนินงานกลุ่ม ไม่ว่า

จะเป็น โครงสร้างการทำงาน กฎระเบียบ สวัสดิการ กระบวนการกลุ่ม กิจกรรม ปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไขการดำเนินงานภายในกลุ่ม รวมไปถึงการเจริญเติบโตของกลุ่ม อีกทั้งนำมาอธิบายเกี่ยวกับปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มที่จะสะสมทรัพย์ ได้แก่ ปัจจัยภายในชุมชน คือ ผู้นำ สมาชิก การบริหารจัดการของกลุ่ม กระบวนการ ส่งเสริม คุณธรรม การตอบสนองแก่สมาชิกทางด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม รวมไปถึง ปัจจัยภายนอกชุมชน คือ เครือข่าย ตัวแบบ และหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

